

Міністерство освіти та науки України

**Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»**

Історико-філологічний факультет

Кафедра української та зарубіжної літератур

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 2

Одеса 2024

УДК 811.161.2'42 (075.8)

Рекомендовано до друку вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 5 від 31 жовтня 2024 року)

Редакційна колегія

Авксентьєва Г. А., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Босва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Павлюк Н. Л., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Горанська Т. В., старший викладач – відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Кон О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, декан історико-філологічного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень : зб. наук. статей. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2024. Вип. 2. 249 с.

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», 2024

Література

1. Денисова Т. Н. Джек Лондон. Життя і творчість. Київ : Дніпро, 1978. 125 с.
2. Дерій М. А. Тема «золотої лихоманки» у збірці Джека Лондона «Північні оповідання». *Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Літературознавство*. Харків, 2019. Вип. 3 (93). С. 43 – 53.
3. Джек Лондон. Твори у 12 томах. Київ : Дніпро, 1969. Том 1. 541 с.
4. Джек Лондон. Твори у 12 томах. Київ: Дніпро, 1969. Том 5. 536 с.
5. Козлова А. Г. Свобода як одих з провідних мотивів «Північних оповідань» Джека Лондона. *Аргументи сучасної філології: свобода та безпека: матеріали III Міжнар. наук. конф., Харків, 6–7 квіт. 2023 р.* Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 93 – 98.
6. Ніколенко О. М., Дерій М. А. Жага до життя як лейтмотив «Північних оповідань» Джека Лондона. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Київ, 2020. Том 31 (70). № 4. Ч. 3. С. 155 – 159.

Тетяна КРУПЕНЬОВА,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри МНФД

Університету Ушинського

Анна ЯКУЩЕНКО,

магістрантка 2 р. н.

історико-філологічного факультету

Університету Ушинського

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Сучасна освітня система України знаходиться на піку реформування, оскільки триває розбудова українського суспільства на

засадах гуманістичних цінностей та демократії. Концепція Нової української школи націлена на формування конкурентноспроможної на ринку праці особистості, здатної до самореалізації та самоосвіти впродовж усього життя. Саме тому одним із нагальних завдань сучасної школи є пошук шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів, формування дієвого, зацікавленого ставлення до навчання та розвитку їх інтелектуальних здібностей через формування життєво-необхідних компетентностей. З огляду на необхідність вирішення цього завдання винятково важливою є проблема розвитку критичного мислення школярів, як чинника ефективності їх навчальної діяльності. Розвиток критичного мислення є однією з новітніх педагогічних технологій, що допомагає реалізувати ідеї особистісно-орієнтованої моделі освіти та має призвести до зміни ролі й функцій як самого вчителя, так і учнів у сучасному освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях останніх років, як вітчизняних, так і зарубіжних, підкреслюється значення критичного мислення для розвитку суспільства і самої людини. Феномен критичного мислення досліджувався такими вченими, як Р.Джонсон, Д. Клустер, Р. Стернберг, Д. Халперн, О. Пометун, Л. Терлецька тощо. Взаємозалежність зовнішніх і внутрішніх умов розвитку критичного мислення особистості школяра досліджували В. Давидов, Л. Занков, А. Любінська, В. Бондар, А. Маркова та ін. Про важливість цілеспрямованої і систематичної навчально-пізнавальної діяльності для розвитку критичного мислення учнів йдеться у працях О. Веселовської, Л. Фрідмана, О. Столяра, О. Останіної та ін. Дослідженню видів міжпредметних зв'язків, методики їх реалізації присвячені праці В. Федорової, В. Максимової, А. Усової. У межах Концепції Нової української школи ця проблема представлена в роботах І. Большакової, Л. Варзацької, М. Вашуленка, О. Савченко та ін. У своїх теоретичних і методичних розробках, онлайн-вебінарах автори наголошують на питаннях розвитку в школярів вміння самостійно опрацьовувати навчальний матеріал,

робити висновки, бачити та виправляти власні помилки, знаходити нестандартні шляхи вирішення різноманітних проблем. Разом із тим питання гуманізації освіти пов'язані із проблемою оновлення її змісту на основі інтегрованого підходу. Саме міжпредметна інтеграція має значні потенційні можливості для розвитку критичного мислення школярів, оскільки є запорукою успішного опанування ними навчального матеріалу, вміння застосовувати його у реальному житті та створювати власний продукт освітньої діяльності.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні ефективності розвитку критичного мислення школярів середньої школи.

Виклад основного матеріалу. Інтерес до критичного мислення як освітньої інновації з'явився Україні близько десяти років тому. Натомість в освіті США і Канади цей напрям сучасної освіти розвивається вже майже півстоліття. Значна кількість ідей та положень цього напрямку витримали перевірку часом сьогодні потребують поширення, широкого запровадження у школах України. Ідеї розвитку критичного мислення, як рушійної сили інтелектуальних здібностей, почав досліджувати Дж. Дьюї у своїй праці «Педагогіка і психологія мислення». Згодом реалізація цих ідей знайшла відображення в педагогічній новачії «Критичне мислення» М. Ліпмана. Найвідомішими теоретиками з цієї проблеми є Р. Пауль, Д. Клустер, Д. Халперн. Значний внесок з опрацювання тематики розумового розвитку зробили Дж. Дьюї, Н. Дауда і З. Хусіна, Ф. Станкато, Ч.-К. Ченга, П. Х'юстона, Д. Мошмана, П. Пінтрича, Б. Такмана.

Проведений аналіз науково-методичної та психологічної літератури дає змогу стверджувати, що проблема розвитку критичного мислення школярів завжди була актуальною. У наукових працях останніх років, як вітчизняних, так і зарубіжних, підкреслюється значення критичного мислення для розвитку суспільства і самої людини. Це доводить, що певні риси критичного мислення можливо і необхідно розвивати вже на рівні початкової освіти [1]. Сьогодні освіта знаходиться на піку освітніх реформ. У Концепції Нової української

школи, ухваленій Колегією МОН 27 жовтня 2016 року, мова іде про зміну концептуальних засад освіти та перехід на новий її рівень. У третьому пункті документу «Обґрунтування змін» йдеться про необхідність підготовки критично мислячої людини, яка стане перспективним конкурентноспроможним фахівцем. Разом з тим, наголошується на тому, що концепція НУШ пропонує також впроваджувати інтегроване навчання. Це сприяє тому, що учні отримують цілісне уявлення про навколишній світ, адже вивчають явища з точки зору різних наук та вчаться вирішувати реальні проблеми за допомогою знань з різних дисциплін [2].

У час, коли більшу частину мисленнєвої роботи на себе взяли інноваційні технології, людина поступово перетворюється на «виконавця», який слідує одному і тому ж алгоритму. Саме тому перед школою гостро стоїть питання організації освітнього процесу таким чином, щоб випускники могли створювати нові навчальні продукти, переформатовували відомі наукові знання. Отже, необхідно забезпечити такі умови, щоб мислення школярів було спрямоване на пізнання і створення нового знання, вміння різнобічно розглядати і розв'язувати різноманітні проблеми. Критичне мислення – складне й багаторівневе явище. Мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня складності для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень [7].

Характерною особливістю цього типу мислення є те, що процес міркування нестандартний, нешаблонний, при цьому відсутній готовий взірець розв'язку проблеми. Проблемність забезпечує внутрішню мотивацію навчальної діяльності учнів і призводить не лише до вирішення проблеми, а і до створення нового продукту, унаслідок мисленнєвих операцій. Розвиток критичності веде до формування у дитини критичного мислення. Аналіз зарубіжних досліджень показав, що не існує єдиного визначення поняття «критичне мислення». Різні вчені мають власний погляд на зміст цього поняття. В. Козира вказує, що критичність мислення полягає в умінні обдуманно діяти, звіряти, перевіряти і

виправляти свої дії відповідно до очікуваних результатів [3, с. 13]. У «Концепції громадянської освіти та виховання в Україні», критичне мислення – це здатність особистості долати схильність до однозначного та догматичного сприйняття світу, вміння аналізувати проблему з різних точок зору, користуватися інформацією з різноманітних джерел, відрізняти об'єктивні факти від суб'єктивних думок про неї, логічні висновки з упереджених припущень [4]. А. Кроуфорд характеризує це поняття, як ретельно обмірковане, зважене рішення щодо якогось судження: чи повинні ми прийняти, відкинути або відкласти його, і рівень упевненості, з якою ми це робимо [5]. М. Ліпман зазначає, що під критичним мисленням розуміють здатність людини (природну чи сформовану) до самостійної оцінки: явищ навколишньої дійсності; інформації, наукових знань, думок і тверджень інших людей; уміння бачити їх позитивні й негативні сторони, а також прагнення до кращого, більш оптимального розв'язку проблем, завдань, до перегляду існуючих догм, стереотипів, традицій [6].

Критичне мислення визначається як процес, який має починатися з постановки проблеми, продовжується пошуком і осмисленням інформації, і закінчуватися прийняттям рішення щодо вирішення певної проблеми. Окрім цього, критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини: аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; бачити проблеми, ставити запитання; висувати гіпотези та оцінювати альтернативи; генерувати чи змінювати свою позицію на основі фактів і аргументів; робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його.

Отже, в сучасній педагогічній літературі існує досить багато тлумачень поняття «критичне мислення». Ми під критичним мисленням розуміємо набір розумових стратегій, опанування яких передбачає вільне використання людиною мисленнєвих операцій високого рівня, що застосовуються для формулювання обґрунтованих висновків та ухвалення раціональних рішень. Це

загальний термін, що використовується для виявлення необхідних способів мислення та навичок, які сприяють ефективному прийняттю рішень.

Процес критичного мислення передбачає розуміння та інтерпретацію інформації, а також її використання, з метою досягнення обґрунтованого висновку. Надзвичайно важливим у цьому процесі є розуміння мислинневого ланцюжка, який призводить до кінцевого результату. Упровадження технологій критичного мислення в школі – це складний, але цікавий процес оволодіння знаннями й вироблення необхідних умінь, адже вимагає від самого вчителя ґрунтовної підготовки, тривалого проєктування, вмілої реалізації, оскільки процес навчання носить яскраво виражений діалоговий характер. У результаті розвитку критичного мислення у школярів виробляється здатність до самостійної оцінки явищ навколишньої дійсності, одержаної інформації, наукових знань, думок і тверджень інших людей; формуються вміння бачити позитивні і негативні аспекти різних поглядів, розвиваються креативні здібності, збагачується інтелект.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу можна виділити такі функції критичного мислення: регулятивна функція – вміння обдуманого діяти і регулювати свої дії відповідно до об'єктивних умов, вона здійснює перехід від попереднього рішення задачі або проблеми до остаточного рішення; оціночна функція – оцінка своїх і чужих думок та дій; функція ініціації – проявляється при виявленні та виправленні пізнавального протиріччя; стимулююча функція – критичне мислення стимулює потребу в нових знаннях, вміннях, а також висунення нових гіпотез, інтерес до самостійних досліджень, способів вирішення задач; коригувальна функція – раціональний відбір необхідного матеріалу, пошуку інформації; прогнозуюча функція – орієнтування на майбутнє, на перспективи; моделююча функція – створення моделі дій і результатів, яка передбачає створення відповідних моделей об'єктів вивчення [2, с. 4]. Особливостями освітнього процесу в межах будь-якого шкільного предмету, що побудований на засадах критичного мислення, є такі: у навчання

включаються завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня; освітній процес обов'язково організований як дослідження учнями певної теми, яке виконується шляхом інтерактивної взаємодії між ними; результатом навчання є не засвоєння фактів або чужих думок, а вироблення власних суджень через застосування певних прийомів мислення. Це дозволяє школярам зрозуміти взаємодію встановлених критеріїв та їхньої модифікації, що їй може потребувати контекст.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема критичного мислення була актуальною на всіх етапах розвитку педагогічної і психологічної науки. У працях дослідників пропонуються різноманітні підходи до визначення його сутності та структури, обґрунтовується продуктивність особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів до розвитку критичного мислення школярів. Науковий аналіз проблеми дозволив виявити залежність результативності процесу навчання від рівня розвитку критичного мислення школярів. Водночас встановлено важливість постійних зусиль вчителів, спрямованих на пошук продуктивних форм, методів та прийомів розвитку критичного мислення, які б забезпечили входження учня в процес навчання свідомо й активно діючим суб'єктом.

Висновки. Критичне мислення відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку школярів: воно допомагає учням аналізувати і оцінювати інформацію, яку вони здобувають у навчанні та в побуті; сприяє розвитку креативних навичок; навчає школярів самостійно мислити та вирішувати проблеми; розвиває у школярів критичну свідомість про себе та світ навколо; школярі з розвинутим критичним мисленням здатні краще розуміти складні концепції та краще справлятися з академічними завданнями. Критичне мислення відіграє ключову роль у формуванні компетентних, самостійних та креативних особистостей.

Література

1. Бажутіна С. Деякі особливості одарованих школярів. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2005. № 1. С. 67 – 71.
2. Клустер Д. Що таке критичне мислення. *Педагогічний вісник*. 2015. № 2. С. 3 – 5.
3. Козира В. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі: навчально-методичний посібник для вчителів. Тернопіль, 2017. 60 с.
4. Концепція Нової української школи.
URL: <http://www.edudemocracy.org.ua/newsletter/vol2/formy.html>.
5. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення. Київ : Плеяди, 2016. 220 с.
6. Ліпман М. Чим може бути критичне мислення. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2006. № 27. С. 17–23.
7. Стіл Д. Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів: навч. посіб. Київ : Інтеллект, 2015. 76 с.

Марина МОРОКО,

викладач циклової комісії гуманітарних дисциплін
Відокремленого структурного підрозділу «Одеський автомобільно-
дорожній фаховий коледж «Одеська політехніка»,
викладач I категорії

Наталія БОБРОВСЬКА,

магістрантка 2 р. н.
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського

ПОЕТИКА ПСИХОЛОГІЗМУ В ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ У ВІРШАХ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ»

Постановка проблеми. В останні десятиліття в українському літературно-теоретичному дискурсі зросла увага до новітніх методів дослідження художньої

Крупеньова Т. І., Якущенко А. <i>Особливості розвитку критичного мислення учнів середньої школи</i>	127
Мороко М. Ю., Бобровська Н. <i>Поетика психологізму в історичному романі у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай»</i>	134
Павлюк Н. Л., Швайка В. <i>Реалістичний дискурс повісті Марка Вовчка «Інститутка»</i>	143
Чудак С. І., Шекмар І. <i>Експресіоністична модель характеротворення в повісті-поемі Осипа Турянського «Поза межами болю»</i>	151
Радько Г. І., Бабак Ю. <i>Психологізм образу Сидонії у повісті «Мама Сидонія» із книги Марії Матіос «Мами»</i>	160
Радько Г. І., Галенко А. <i>Образна природа повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі»</i>	166
Геркогло А. <i>Використання лінгвістичних задач на уроках української мови у контексті інновацій освітянської реформи</i>	174
Кістол В. <i>Фольклорна образно-символічна парадигма в романі В. Шевчука «Дім на горі»</i>	182
Кондрашова О. <i>Функційна парадигма суспільно-політичної лексики в публіцистиці Юрія Щербака</i>	191
Макаренко О. <i>Специфіка презентації образу наратора в романі Володимира Рутківського «Джури козака Швайки»</i>	200
Паламарчук А. <i>Екзистенційні виміри збірки В. Стуса «Веселий цвинтар»</i>	209
Парадовська Т. <i>Збірка «Народні оповідання» Марка Вовчка: специфіка засобів характеротворення</i>	219
Семко І. <i>Жанрове новаторство «Патетичної сонати» М. Куліша</i>	227
Шевченко С. <i>Інтертекстуальність біографічних романів П. Акройда</i>	236
Інформація про керівників	246

Наукове видання

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 2

Підп. до друку. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарний «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11.

Наклад 100 пр.

Видавець Букаєв Вадим Вікторовий

вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02. 03. 2007 р.

Тел. 0949464393, email – 7431391@gmail.com